

Arkiv, Bibliotek og Museum.*)

Studiet af Hjemstavns Historie har i det sidste halve Aarhundrede taget et stærkt Opsving i Danmark. Overalt er der opstaaet amtshistoriske Samfund, og en omfattende lokalhistorisk Litteratur, Artikler saavel som Enkeltværker, har set Dagens Lys.

Jyske Samlinger, eller som det tidligere hed Samlinger til jydsk Historie og Topografi, er Landsdelens ældste historiske Tidsskrift, og utallige Artikler er blevet trykt i dets lange Række af Bind. Generation efter Generation af jyske Hjemstavnshistorikere, Amatører med indgaaende Kendskab og brændende Kærlighed til deres Hjemstavn og lærde Videnskabsmænd med omfattende Viden og imponerende Skarpsind, har her lagt deres Viden blot. Vilkaarene for Forskningsarbejdet er i Dag helt anderledes end i 1860erne. Museer er opstaaet i hver By, ja ofte i Landsognene med, Arkivmaterialet ligger velordnet og lettilgængeligt i Arkiverne, mens det tidligere maatte søges i Præsters, Herredsfogders og Amtmænds uordnede Kontorer eller i det af den gamle Gehejmearchivarius Wegener saa strengt vogtede Geheimearchiv. Og de mange Biblioteker — baade de store Statsbiblioteker og de mange Kommunebiblioteker — har paa en helt anden Maade end før gjort det muligt for enhver at faa fat i og udnytte den store Litteratur.

Der er mange Steder, hvor den jyske Lokalhistoriker i Dag skal søge sit Kildemateriale, og det kan maaske for den, der gerne vil sysle med sin Hjemstavns Fortid, men endnu ikke føler sig helt hjemme i Arkiv, Museum eller

*) Oversigten er udarbejdet af Museumsdirektør, Dr. phil. Helge Søgaard (Museer), Bibliotekar, Dr. phil. Gustav Hermansen (Statsbiblioteket) og kst. Landsarkivar, cand. mag. Johan Hvidtfeldt (Arkiver og Kommunebiblioteker).

Bibliotek, undertiden knibe lidt med helt at udnytte disse Institutioners historiske Kildestof. De følgende Linier er tænkt som en hjælpende Haand til disse Mennesker, en ganske kortfattet Ledetraad. Den behandler kun det Stof, der findes i Jylland. Lokalhistorikerne vil først søge herhen, og det vil ogsaa føre for vidt at tage Institutioner som Rigsarkivet, Nationalmuseet eller Det kgl. Bibliotek med, selvom de selvfølgelig er af central Betydning for ethvert historisk Studium. Der kan iøvrigt ogsaa henvises til en Række trykte Værker. For Rigsarkivets Vedkommende saaledes til *Axel Linvalds Bog: Dansk Arkivvæsens Historie* og *Kr. Erslevs* ypperlige lille Oversigt: *Rigsarkivet* samt forskellige Værker i Rækken: *Vejledende Arkivregistraturer*. En Redegørelse for Nationalmuseets vigtigste Hjælpe-midler af Betydning for Lokalhistorikerne vil fremkomme i Fortid og Nutid XVII, og trykte Fortegnelser over det kgl. Biblioteks Haandskriftsamling findes i *E. Gigas: Katalog over Det store kongelige Biblioteks Haandskrifter I—III*, *C. Behrend: Katalog over Det kongelige Biblioteks Haandskrifter vedrørende dansk Personalhistorie I—II* og *Alfred Krarup: Katalog over Universitetsbibliotekets Haandskrifter I—II* (disse er nu overført til Det kgl. Bibliotek med Undtagelse af den arnemagnæanske Samling, hvorover der findes et særligt Katalog ved Kr. Kaalund). Maaske vil der i Fremtiden under denne Rubrik blive Plads til at fortælle lidt om, hvad Nyt der sker inden for Arkiv-, Biblioteks- og Museumsverdenen af Interesse for jyske Lokalhistorikere.

Bibliotekerne.

For den, der faar Lyst til at lære sin Hjemstavn's Historie at kende, er det naturligt først at indsamle den mundtlige Tradition. Denne Form for Historieoverlevering er den oprindeligste, og selvom dette Stof selvfølgelig er beheftet med store Mangler, og Overleveringen heller ikke rækker særlig langt tilbage, saa bør man dog ikke af den Grund forsømme at øse af den rige Kilde, som springer bogstavelig udenfor ens Dør. De gamle i Sognet har altid meget at fortælle, og mange af deres Oplysninger vil man aldrig have Mulighed for at finde i den trykte Litteratur eller i Arkivernes mere officielle Aktmateriale. Men selvfølgelig maa

der Kritik til — indgaende Kritik endda. Thi som de fleste vist har erfaret Gang paa Gang, er Menneskets Hukommelse et meget skrøbeligt Instrument.

Har man dyrket Egnens gamle tilstrækkeligt længe, har man en ikke ringe Viden om Sognets Historie. Men snart melder sig saa ogsaa Trangen til at faa de mundtlige Beretninger bekræftet og at komme længere tilbage i Tiden. Man skal dog ikke straks, som nogle gør, søge til Arkiverne. Inden man begynder sit Studium der, bør man være fortrolig med det trykte Stof, baade litterære Behandlinger og Kildemateriale, Gengivelser af gamle Beretninger, af Breve og Regnskaber eller andre førstehaands Kilder. Og paa dette Omraade er Hjemstavnhistorikeren i Nutidens Danmark heldigt stillet. Rundt om findes Centralbiblioteker eller andre Købstadbiblioteker, hvor kyndige Folk altid vil kunne hjælpe den vordende Lokalhistoriker med de første vanskelige Skridt. Og ingen, som for Alvor ønsker at studere sit Sogns eller sin Bys Historie, bør undlade at udnytte den værdifulde Hjælp og Vejledning, som han altid kan være sikker paa at finde her.

I det følgende skal der siges nogle faa Ord om de større Bibliotekers Indsats i det lokalhistoriske Arbejde. Redegørelsen er bygget paa Oplysninger, som de forskellige Biblioteker i Nørre- og Sønderjylland (ialt 23) har været saa elskværdige at stille til Forfatterens Raadighed.

Det er jo i og for sig naturligt for et Centralbibliotek at anskaffe al den Litteratur, som findes om Egnen og dens Liv og Virke i Fortiden. Det viser sig da ogsaa, at næsten alle de 23 Biblioteker har *lokalhistoriske Særsamlinger*. Kun et Par mindre Købstadbiblioteker har endnu ikke anlagt en saadan. Antallet af Bind kan selvfølgelig variere meget. Naar Landsbiblioteket i Aabenraa kan møde frem med 2619 Bind (foruden Tidsskrifter), er det dog noget enestaaende, og der gør sig da ogsaa særlige Forhold gældende her. Men ogsaa Viborg Centralbiblioteks 1613 eller Koldings 1097 Bind maa siges at være imponerende. Og selvom Tallene for de øvrige er noget mindre, er der dog næsten overalt skabt smukke Specialsamlinger. Deres Betydning for ethvert lokalhistorisk Studium er selvindlysende.

Oprettelsen af en lokalhistorisk Særsamling fører naturligt til, at Bibliotekerne overvejer Muligheden af at udgive en særlig *Fortegnelse over Litteratur* vedrørende deres Omraade eller mindre Dele deraf. Nogle Biblioteker har allerede kunnet udsende saadanne Bibliografier. Sammen med Vejle Amts historiske Samfund har Biblioteket for Vejle By og Amt ved Overbibliotekar Bredsted og Bibliotekar Oluf Abitz udgivet en fortræffelig Oversigt over Litteratur vedrørende hele Amtet, ligesom Bibliotekerne i Silkeborg og Horsens har udsendt lignende Litteraturfortegnelser, der dog kun omfatter Byerne, ikke Landomraaderne. Det fremgaar iøvrigt af de indhentede Oplysninger, at en Del andre Biblioteker arbejder med Planer om lokalhistoriske Bibliografier. Selvom der findes almindelige Hjælpemidler til at finde Vej gennem den store historiske Litteratur (først og fremmest *Eriksen og Krarup: Dansk historisk Bibliografi*, hvortil en Fortsættelse er under Udarbejdelse, *Heilskov: Dansk Provinstopografi* og Litteraturhenvisningerne i sidste Udgave af *Traps Danmark*), saa vil en Oversigt, udarbejdet af Folk, der er fortrolige med den særlige Litteratur om Egnen, dog altid være af stor Værdi.

Det er kendt, hvor vigtig en Kilde *Aviserne* er til dansk Hjemstavnshistorie i nyere Tid, og det siger sig selv, at Bibliotekerne bør bestræbe sig for at have Egnens Aviser i saa vid Udstrækning som muligt, selvom man som Regel vil kunne finde disse i Statens store Avissamlinger i Aarhus og København. De fleste af Bibliotekerne har da ogsaa en Del af de lokale Aviser, selvom det nu og da kan knibe med at faa fat paa de meget gamle Aargange. Her er jo Tale om meget gamle og sjældne Tryksager.

Aviserne er dog ikke blot historisk Kildemateriale. Man finder ogsaa der en omfattende historisk Litteratur, idet mange Hjemstavnshistorikere offentliggør en Del af deres Materiale i de lokale Blade. Dette er i og for sig udmærket, men det er næsten haabløst at finde rundt i Avisernes enorme Stofmasser. At Bibliotekernes Ledelse har Forstaaelse af, at der her er et Problem, fremgaar af, at henimod Halvdelen har anlagt særlige *Samlinger af Avisudklip*. Det er et betydeligt Arbejde at føre saadanne Samlinger a jour, men hvis det ikke anlægges alt for bredt, er der ingen

Tvivl om, at det er en overkommelig Opgave, og at man paa denne Maade kan yde alle Egnens Lokalhistorikere en værdifuld Hjælp.

En Del af Bibliotekerne har ogsaa anlagt *Billedsamlinger*. Man kan i og for sig indvende, at en saadan naturligt hører hjemme i et Museum. Enhver, der har beskæftiget sig lidt med Lokalhistorie, ja, med Historie i det hele taget, véd hvor stor Værdi gamle Billeder har baade som historiske Kilder og som Illustrationsmateriale. Han véd ogsaa, hvor vanskeligt det er at faa fat i dem og vil være taknemmelig for den Haandsrækning, Bibliotekerne kan yde. Iøvrigt vil der paa dette Omraade som ogsaa paa andre (f. Eks. Bibliografierne) være Mulighed for et Samarbejde med de lokalhistoriske Amtssamfund.

Undertiden er Bibliotekerne ogsaa gaaet Arkiverne i Bedene og har modtaget utrykte Kilder, *Manuskripter og Arkivalier*. Som Regel vil det vel være naturligst, at disse opbevares i Arkiverne. Meget er ogsaa blevet afleveret dertil, og i hvert Fald er det en fortjenstfuld Gerning at opbevare dette Kildestof og derved sikre det mod Tilintetgørelse. Selvom det kun er forholdsvis lidt utrykt Kildestof, der findes paa de almindelige Biblioteker, bør man dog altid have Opmærksomheden henledt paa Muligheden af, at der her kan være noget, som kan være til Hjælp i Arbejdet. Samtidig maa man huske, at de store Statsbiblioteker, især Det kongelige Bibliotek og Statsbiblioteket (herom senere), ligger inde med meget omfattende Manuskriptsamlinger, ligesom ogsaa en Del af de gamle Stiftsbiblioteker og de lærde Skolers Biblioteker kan indeholde værdifulde Manuskripter. Man bør for en Sikkerheds Skyld undersøge de ældre, trykte Kataloger over disse Biblioteker (se nærmere *Lauritz Nielsen: Danske Stifts- og Skolebiblioteker*).

De danske Kommunebiblioteker indtager en fremtrædende Stilling i det kulturelle Arbejde herhjemme. Deres vigtigste Opgave er selvfølgelig at fremskaffe Bøgerne, Kulturarbejdets vigtigste Redskab. Men der er ikke saa stort et Spring derfra og til at samle en Del af Arbejdet, først og fremmest det, der udføres i de mange *Studiekredse* Landet over, i Bibliotekerne selv. Det viser sig da ogsaa, at langt de fleste af Bibliotekerne har Lokaler, som kan stilles til

Raadighed for et saadant Arbejde. Derimod er det mærkeligt, at disse Lokaler kun i et Par Tilfælde er blevet benyttet til Studiekredse over Hjemstavnshistorie. Dette hænger sikkert sammen med, at man kun ganske faa Steder er klar over, at Lokalhistorie er et udmærket Emne for Behandling i en Studiekreds. Mange af vore Byhistorier eller Sognehistorier er Resultatet af et Samarbejde mellem en Kreds af Interesserede. Ofte er Værket blevet temmelig usammenhængende. Det skyldes vel nok først og fremmest Redaktøren, men der er ingen Tvivl om, at hvis man under Form af en Studiekreds havde gennemarbejdet Stoffet, vilde Resultatet være blevet betydeligt bedre. Man vilde have undgaaet, at den ene skrev i Øst og den anden i Vest, og den indbyrdes Diskussion ved Møderne vilde have uddybet Kendskabet til Emnet og have aabnet Øjnene for mange Problemer, som nu ikke bliver belyst. Bibliotekerne vil sikkert med Glæde stille deres Lokaler til Raadighed for Arbejdet, og man maa haabe, at flere og flere benytter sig af en saadan Mulighed, ikke mindst naar der er Tale om et Fællesarbejde, hvor virkeligt Samarbejde og fælles Diskussion vil være befrugtende. Der ligger her store Muligheder for Fremtidens lokalhistoriske Virke.

Statsbiblioteket i Aarhus.

Statsbiblioteket i Aarhus yder megen Hjælp til lokalhistoriske Forskere. Det skyldes dels Bibliotekets Omfang, eftersom hele den danske Litteratur skal findes her. De Mangler, der naturligt maa være indenfor de ældre Dele af Litteraturen, er først generende for Aarene hinsides 1800. Men ogsaa her gør man sit bedste for at supplere Bogmassen, og der er opnaaet gode Resultater ved stadigt Arbejde i Aarene fra Bibliotekets Start indtil nu.

Bibliotekets Statistik viser, at Udlaanene indenfor de Grupper, som kaldes Danmarks Historie, Personhistorie, Almindelig og speciel Beskrivelse (∴ Topografi) er langt de dominerende. Det vil sige, at Biblioteket i meget høj Grad tjener de lokalhistoriske Studier, fordi disse netop søger deres Materiale indenfor de omtalte systematiske Grupper. Af særlig Værdi er den s. k. *Regenburgske Sam-*

ling af Litteratur vedrørende Hertugdømmerne, deres Historie og Topografi.

Men alt dette er formodentlig saa indlysende, at videre Omtale er overflødig. Lokalhistorikerne maa imidlertid søge deres Stof ogsaa andre Steder end i Bøgerne, og der kan derfor være Grund til at ofre Bibliotekets Haandskriftsamling et Par Ord.

Den er hverken stor eller særlig fremragende. Statsbiblioteket vil principielt ikke samle Arkivalier — denne Opgave tilkommer Statens Arkiver — men der har dog i Aarenes Løb samlet sig en Del Materiale, som fortrinsvis tjener til Oplysning om jyske (aarhusianske) Lokaliteters og Menneskers Historie. Dette sidste er maaske *Haandskriftsamlingens* væsentligste Opgave, og Statsbiblioteket tager sig særlig af litterære Personers Papirer, naar det er Jyder, det drejer sig om.

Haandskrifterne er tilgaaet Biblioteket fra mange Sider. En stor Gruppe udgør de Haandskrifter, som stammer fra Konferensraad *Wegener*, Stiftsamtmand *Regenburg* og *Aarhus Stiftbibliotek*. Heri findes mange af de ældste og bedste Manuskripter til Oplysning af dansk Historie. For *Regenburgs* Vedkommende er det fortrinsvis sønderjydske og holstenske Personer og Begivenheder, der belyses — ja, nogle af Dokumenterne stammer ligefrem fra Sager vedrørende Nationalitetskampen, som har været for i *Regenburgs* Ministertid.

Mere tilfældige, men ikke mindre talrige, er de enkelte Stykker af *personalhistorisk* Indhold, der er kommet til fra mange forskellige Kilder. Det drejer sig om spredte Memoirer, personalhistoriske Kompilationer, Stamtavler og store Samlinger af Breve og Autografer. Jeg vil her fremhæve Breve fra danske Forfattere og litterære Personer, en righoldig Samling af Breve fra *danske Musikere*, samlet gennem et langt Liv af Komponisten *Madsen-Stensgaard*, og et stort Antal Breve fra danske og udenlandske *Missionærer* og Præster, dels i den omfangsrige *Hertelske Samling*, dels i *Provst Vahls Samling*.

Den mest afrundede Gruppe i Haandskriftsamlingen er dog de Dokumenter, som belyser *Aarhus' Historie*. Det er naturligt, at Statsbiblioteket er blevet en Slags historisk Ar-

kiv for Byen; mange aarhusianske Institutioner og Personer har ønsket deres gamle Arkivalier opbevarede paa en betryggende Maade samtidig med, at de forblev i Aarhus og var tilgængelige der.

Vigtigst er *Aarhus Møllens Arkiv*. Det omfatter Breve og Dokumenter fra Slutningen af 16. Aarhundrede indtil Møllens Nedlæggelse i Begyndelsen af dette Aarhundrede. Det indeholder Skøder, Møllens Korrespondance med Myndighederne, Dokumenter vedr. Møllens forskellige Besiddelser, Adkomster og Privilegier, Regnskaber og i det hele taget Sager angaaende Møllens Drift. Denne Samling, hvis Eksistens kun har været kendt af faa, har i mange Aar været gemt hen efter Giverens Ønske og er hidtil ikke blevet udnyttet efter Fortjeneste.

Jeg kunde fremdeles have Lyst til at fremdrage Selskabet »*Polyhymnia*«s Arkiv, hvis Arkivalier giver Bidrag til 100 Aars aarhusiansk Historie, *Aarhus borgerlige Skydeselskabs Arkiv* og *J. Hoffmeyers Samlinger til Aarhus' Historie*. Endnu kunde nævnes adskillige mindre Samlinger, hvori befinder sig mange officielle Papirer og Protokoller vedrørende Aarhus' Administration.

Haandskriftsamlingen er nøje katalogiseret, saaledes at de enkelte Sager og Breve — saavidt det har vist sig hensigtsmæssigt — er registreret paa Sedler for sig. Man har paa denne Maade villet gøre Samlingen lettere tilgængelig, forhaabentlig til Gavn for den lokalhistoriske Forskning.

Arkiverne.

Arkiverne er som sagt ikke det Sted, Lokalhistorikeren først søger hen. Men før eller senere kommer den Dag, da hans Trang til at søge dybere til Bunds i Problemerne faar ham til at give sig i Lag med Arkivernes Væld af Kildestof. Det, han her først og fremmest vil finde, er Embedernes skriftlige Efterladenskaber, Protokoller, indkomne og udgaaede Breve, Regnskaber m. m. Ministeriernes og de gamle Kollegiers Arkiver findes i Rigsarkivet i København, mens de lokale Embeders Papirer er samlet i Landsarkiverne. Foruden de mere officielle Arkiver opbevares her dog ogsaa private Papirer, idet Arkiverne altid har bestræbt sig paa at indsamle de historiske Kilder, som findes rundt om

paa Godserne, paa Gaardene eller i Borgerfolks Hjem. Mange private Mænds Papirer, et Utal af Godsarkiver, Lavsarkiver, Forretningsarkiver eller Foreningsarkiver er paa denne Maade blevet reddet fra den Tilintetgørelse, som ellers før eller senere er dem vis. Naar der er naaet et saa stort Resultat, skyldes det ikke mindst det store Arbejde, som under Professor Aage Friis' energiske Ledelse er udført af den af Videnskabernes Selskab nedsatte »Kommission til Undersøgelse af de i dansk Privateje bevarede Kilder til dansk Historie«. Men endnu findes der rundt om meget værdifuldt Kildemateriale, som skal og bør reddes. Enhver historisk interesseret har Pligt til at være med i dette Arbejde.

Landsarkivet for Nørrejylland.

I Jylland — Omraadet fra Skagen til Skelbækken — findes der to Landsarkiver: i Viborg og Aabenraa. Arkivet i Viborg er det ældste, idet det blev bygget 1890 af Professor Hack Kampmann. Det store Magasinrum, der har Plads til en 6—7000 Hyldemeter Arkivalier, er et af Kampmanns smukkeste Ungdomsarbejder med et stærkt lyrisk Præg og en enestaaende smuk Udformning i Detaillen. Paa Siderne er anbragt de nørrejske By- og Herredsvaaben, fint udført af Kähler. Arkivet blev aabnet for Besøgende den 12. August 1891, og siden da har Tusinder af jyske Lokalhistorikere og Personalhistorikere her siddet bøjet over de gulnede Papirer og fra dem hentet Viden om svundne Tiders Mennesker og Steder. Nogle faa Tal vil belyse Udviklingen og give et lille Begreb om det Arbejde, der udføres paa Kontorer og i Magasiner. I Tiden 1891—1901 var der gennemsnitlig 308 Besøgende paa Læsesalen om Aaret. I Tidsrummet 1922—31 var det steget til 1149, og der blev i de to Tidsrum fremtaget henholdsvis 2357 og 8790 Bd. og Pk. aarlig. 1941—45 var Antallet af Besøgende steget til 2673 med et Forbrug af 28,474 Arkivalier. Arkivets skriftlige Ekspeditioner er ogsaa forøget betydeligt. I 1892 var der 798 skriftlige Ekspeditioner, i 1946 derimod 2200. Korrespondancen berører iøvrigt kun i ret ringe Grad Lokalhistorien. Forskeren maa selv give Møde. I 1936 angik kun 2,5 % af Korrespondancen Lokalhistorie, men 49,6 % retslige Forhold (herunder Udstedelse af Attester), 17,9 %

Personalhistorie, 6,5 % Aflevering af Arkivalier, 15,7 % Ud- og Indlaan af Arkivalier, 5,5 % Administration og 2,3 % forskelligt.

Det meget store Fremmøde paa Arkivets Læsesal medførte, at denne maatte udvides (i 1936). Skæbnesvangert var det, at selve Magasinrummene ikke blev gjort større. Lige fra Begyndelsen havde disse været for smaa, idet Arkivet oprindeligt var beregnet til kun at skulle rumme Halvdelen af det nørrejske Arkivstof. Gang paa Gang har der været Tale om Udvidelse, og i 1939 var Bevillingen hertil i Orden, men Krigen gjorde det umuligt at virkeliggøre Planerne. Det er uforsvarligt at fortsætte som hidtil. I et halvt Aarhundrede har Arkivet ikke været i Stand til at modtage Afleveringer fra Embederne, saa Arkivalierne ikke kan opbevares under betryggende Forhold, ligesom det er meget vanskeligt for Forskningen at udnytte Materialet, naar det ikke er samlet, d. v. s., at en stor Del af Kildestoffet til jysk Historie efter ca. 1850—60 er omtrent utilgængeligt.

Der foreligger desværre ikke nogen trykt Oversigt over Landsarkivets omfattende Materiale. Forhaabentlig vil en saadan kunne udsendes inden alt for længe. For at faa lidt Begreb om, hvad Arkivet egentlig indeholder, kan der, inden det praktiske Arkivstudium begynder, være Grund til at læse *S. Nygaards lærerige lille: Anvisning til at drive historisk-topografiske Studier* (Fortid og Nutid VII, 1—30) og *Georg Saxilds: Om Arkivvæsen*, der ogsaa indeholder en Del Oplysninger om Arkivstoffet i Landsarkivet. I *Svend Aakjærs* og *Chr. Bokkenheusers Bog: Sognet og Byen* har Stadsarkivar Aakjær givet en udførlig Redegørelse for Materialet vedrørende Gaardhistorie. En lignende Oversigt findes i samme Forfatters lærerige Artikel *Dansk Landsbyhistorie 1844—1600* (Fortid og Nutid IV, 147 ff. og V, 214). Mens ingen af disse Værker er skrevet med særligt Henblik paa det nørrejske Landsarkiv, tager *C. M. Hofman-Bangs Bog: Jens Sørensen og Maren Nielsdatter udelukkende Sigte* paa dette Arkiv. Titlen er irriterende, fordi den er intetsigende og derfor vildledende, og Værket er præget af et usædvanligt Sjuskeri. Men alligevel er det værdifuldt, fordi det giver en samlet Oversigt over det vigtigste personal-

historiske Stof i Kirkebøger, Lægdsruller, Skøde- og Pante-protokoller, Fæste- og Skrifteprotokoller samt Borgerskabs-protokoller m. m. Det indeholder ogsaa en meget kærkommen Redegørelse for, hvilke Godser de enkelte Landsbyers Fæstegaarde har hørt til. Ingen Lokalhistoriker, der vil arbejde i Arkivet i Viborg, kan undvære denne Bog. Paa Landsarkivets Læsesal findes et Eksemplar af Værket, forsynet med en Række værdifulde Tilføjelser, der især skyldes nu afdøde Arkivar Køcher. Et af Arkivet udarbejdet Sogneregister letter meget Benyttelsen af Værket. Nævnes bør ogsaa den Oversigt over: *De vigtigste Kilder til Ribe Amts Historie i Landsarkivet for Jylland*, som Hans Knudsen har givet i: Fra Ribe Amt VII, 447—462. Da Kildematerialet jo er ret ensartet fra Amt til Amt, giver denne Artikel er vist Begreb om, hvad man kan vente at finde i Landsarkivet.

Hvis en Mand har læst disse Værker, kan han roligt tage til Viborg. Han vil ikke komme med de samme Forventninger, som den Besøgende — det er mange Aar siden —, der mødte op Kl. 14 for at studere Himmerlands Historie. Han skulde med Toget Kl. 15, men mente, at Arkivet havde alt om Himmerland liggende samlet under et. Man behøvede bare at slaa op paa Bogstav H, saa havde man det hele. Den vel forberedte er ikke saa naiv. Han véd, at Arkiv og Bibliotek ikke er det samme, og at man i Arkiverne maa søge Oplysninger om det samme Emne mange forskellige Steder, og at Taalmod er Arkivforskerens bedste Dyd. Han vil ogsaa forstaa, at en Smule Kendskab til Fortidens Administrationsforhold, kombineret med lidt Fantasi, er nødvendig for at danne sig et Begreb om, hvor man skal søge de Oplysninger, man ønsker. Det kan maaske synes lidt indviklet, men i Virkeligheden er det ret ligetil. Har man en Gang sat sig lidt ind i de ledende Tanker i det saakaldte Hjemhørs- eller Proveniensprincip, hvorefter Arkivalierne ordnes, vil man forbavses over, hvor simpelt det hele er. Dette Princip gaar i faa Ord ud paa, at det, der organisk hører sammen, skal forblive en Enhed, at de Arkivalier, der lidt efter lidt er blevet til paa et Embedskontor, skal holdes samlet og endda helst være ordnet paa den Maade, hvorpaa Embedsmændene i sin Tid ordnede dem.

Arkiverne ser det som en af sine vigtigste Opgaver at ordne og registrere det omfattende Arkivstof. Registraturerne, der som Regel er skrevet paa Sedler, staar selvfølgelig til de Besøgendes Disposition, og man bør derfor altid gennemgaa Fortegnelserne over de Arkiver, som kan komme i Betragtning ved ens Studier. Naar man straks nedskriver de nøjagtige Titler paa de Pakker og Bind, som man kan tænke sig at faa Brug for, har man med det samme en udmærket Arbejdsplan for Arkivarbejdet. Efterhaanden kan man sætte Kryds ved de Ting, man har set igennem. Man kommer saa ikke Tvivl om, hvad man har gennemgaaet, og glemmer ikke at faa vigtigt Materiale set igennem. Systematik er fremmede for alt Arkivarbejde. Og saa maa man iøvrigt aldrig glemme at spørge Arkivpersonalet til Raads, baade naar det gælder at finde frem til de rigtige Kilder, og naar en vanskelig Skrift skal tydes. Arkivarerne er der jo nu en Gang for Publikums Skyld. Spørg dem ogsaa om de forskellige Hjælpemidler, der er udarbejdet af Arkivet, som f. Eks. Personregistre til Protokoller, det store Fælles-Personregister til en lang Række Skifte-, Fæste- og Borger-skabsprotokoller m. m. (dels ordnet efter Slægtsnavne, dels efter -sen-Navne), Oversigter over Administrationsforhold eller Fortegnelser over de enkelte Retskredses Embedsmænd efter 1660, de saakaldte Nygaardske Sedler med Oplysninger om Herregaarde og Herremænd, Lengnicks Kirkebogsuddrag, Uddrag af Rentekammerets Resolutioner 1660—1719 (med Registre), alfabetisk ordnede Fortegnelser over immatrikulerede ved Københavns Universitet 1479—1739 m. m.

Her kan der selvfølgelig ikke være Tale om at gennemgaa de mange forskellige Slags Arkivalier, som findes i Landsarkivet. Men for dog at give lidt Begreb om, hvad Lokalhistorikeren kan vente at finde, skal de væsentligste Ting omtales ganske kort. Lad os gaa ud fra, at den besøgende ønsker at faa noget at vide om et enkelt Sogns Historie. Det vil da være naturligt at begynde med *Præstembedets* Arkiv. Vigtigst er her Kirkebøgerne (en Fortegnelse over alle danske Kirkebøger findes i *S. Nygårds Værk: Danmarks Kirkebøger*), som ogsaa er en vigtig lokalhistorisk Kilde. De fortæller om de Mennesker, der har levet og

virket i Sognet, og ofte beretter Præsterne om vigtige Begebenheder paa Egnen. Men Præstens Korrespondance, hans Embedsprotokoller, Regnskabsbøger og Tienderegistre er ligeledes af stor Interesse. Betydning har ogsaa *Kirkeregnskabsbøgerne*, der udgør en Samling for sig. De ældre Fattig- og Skolekommissioners Arkivalier kan man ligeledes ofte finde i Præstearkiverne.

Provstearkiverne indeholder især Stof til Belysning af de kirkelige Forhold, men rummer ogsaa en Del Oplysninger om Skole- og Fattigvæsen. De gejstlige Justits- og Skifteprotokoller, der ogsaa omfatter Degne- og Skoleholdere, har ikke blot personalhistorisk, men ogsaa kulturhistorisk Interesse. Vigtigere end Provstearkiverne er *Bispearkiverne*, men da der er givet en Oversigt over deres Indhold i Fortid og Nutid V, 81—103, er der ingen Grund til at komme nærmere ind paa dem.

Af de verdslige Arkiver er *Amtsarkiverne* langt de vigtigste. Deres lange Rækker af Kopibøger og mange Pakker af indkomne Breve indeholder et Væld af lokalhistorisk Stof. Det er et stort Arbejde at gennemgaa dette Materiale og kun alt for faa Lokalhistorikere har Taalmodighed dertil. Men den, der giver sig i Lag dermed, er sikker paa et stort Udbytte. Fra det 19. Aarhundrede er Akterne som Regel ordnet efter Journalnumre, saa hver enkelt Sag først maa findes i Journalerne, et omstændeligt Arbejde. En stor Del af Amtsarkivernes Stof — især det ældre — er ordnet sagligt, saa det er ret let at gaa til; nævnes skal kun: Landkommissionssager, Lægdsruller og Sager vedrørende Militærvæsen, Brandtaksationer, Skifteprotokoller og Skiftesager (angaar kun Folk udenfor Bondestanden og gaar kun til omkring Slutningen af 1700-Tallet). Det maa i denne Forbindelse erindres, at Byerne indtil 1790erne ikke hørte under de almindelige Amtmænd, men under Stiftamtmandene.

Amtsstuernes Arkiver er ikke nær saa udbytterige som Amtsarkiverne. Af særlig Værdi er den lange Række af Hovedbøger, hvor man kan følge den enkelte Ejendom, Hartkornsspecifikationerne og Matriklen 1844. Ofte findes ogsaa Matriklerne 1664 og 1688 i Arkivet (om Matriklerne se *Gunnar Knudsens* Redegørelse i Fortid og Nutid II, 1—42). I

Herredsfoged- og Byfogedarkiverne er Tingbøgerne, senere kaldet Justitsprotokollerne, meget vigtige. En Fortegnelse over dem findes i en Artikel af *Hans Knudsen* i Fortid og Nutid XV, 73—90. Grundlaget for Ejendoms historien er Skøde- og Panteprotokollerne, der ogsaa opbevares i disse Arkiver. En Oversigt over Pantevæsenets Udvikling og Købstædernes Pantebøger er givet af *Holger Hjelholt* i Fortid og Nutid VI, 32—57. Af det øvrige Indhold kan nævnes: Politiprotokoller, Skifteprotokoller (fra ca. 1793), Auktionsprotokoller, Lægdsruller og Korrespondancesager. Men iøvrigt kan disse Arkiver indeholde meget af Værdi, og man bør altid se Registraturen igennem for at være sikker paa, om man eventuelt faar alt med, som har Interesse.

Som bekendt var Landstingene (fra 1805 Overretterne) Appellinstans for Herredstingene, og her skulde indtil 1805 alle Skøder og Obligationer m. m. vedrørende adelig Ejendom tinglyses. Landstingets Skøde- og Panteprotokoller, der begynder 1624, og hvortil der findes et af Arkivet udarbejdet Register 1690—1805 (ikke fuldstændigt) og Registre i de enkelte Bind fra omkring 1662, er derfor af stor Værdi for jysk Ejendoms historie, ikke mindst da der ofte i Skødet er indført fuldstændige Jordebøger over det solgte Bøndergods. De gamle Dombøger og Justitsprotokoller, som begynder 1560 (fra den ældre Tid med meget store Huller), og hvortil der findes et kronologisk Register paa Læsesalen, rummer et meget vigtigt historisk Stof. En Del kulturhistorisk Interesse har ogsaa *Viborg Tugthus'* Arkiv, der foruden Domsakter indeholder Protokoller over Fangerne med Angivelse af deres Forbrydelse og Straf. Rystende menneskelige Tragedier kan man ofte finde i disse gamle Protokoller.

En Gruppe Arkivalier af en noget anden Karakter er *Godsarkiverne*. Disse er ikke afleveringspligtige, og der ligger derfor som nævnt endnu mange af disse Arkiver rundt om paa gamle Herregaarde. Her finder man Skifteprotokoller for Godsets Fæstere, Fæsteprotokoller, undertiden ogsaa Lægdsruller, Sager vedrørende Militærvæsenet, Regnskaber og Korrespondancesager. Ja, der er saa at sige ingen Grænser for, hvad man kan finde i et velbevaret Godsarkiv. Godsejeren var jo i det 18. Aarhundrede i Virkeligheden en kongelig Embedsmand, den øverste Myndighed i næsten

alle Livets Forhold, ikke blot Kirke- og Skolevæsen sorterede under ham, han kunde ogsaa i Stavnsbaandstiden gribe ind i Fæstegaardenes Drift eller Bondens daglige Liv.

For den, der studerer Købstædernes Historie, er *Byarkiverne* eller *Raadstuearkiverne* selvfølgelig af meget stor Værdi. Det er dog meget forskelligt, hvad der er bevaret fra de enkelte Byer. Fra nogle findes et stort og velordnet Arkiv, andre Steder er der kun nogle sørgelige Rester tilbage. Af særlig vigtige Grupper kan nævnes Raadstueprotokollerne, Borgerskabsprotokollerne (ofte findes Borgerskaberne kun indført i Raadstueprotokollerne, men i mange Tilfælde har Landsarkivet foretaget Uddrag af disse), Skatteregistre, Kæmnerregnskaber, Kopibøger og indkommen Korrespondance, undertiden ogsaa Folketællinger, som desuden findes nogenlunde fuldstændigt i Rigsarkivet. Et Indtryk af Raadstuearkivernes Indhold og Ordning vil man kunne faa af *Holger Hansens* Artikel *Om Opbevaring og Ordning af Købstadarkiver* (Fortid og Nutid VI, 121—138).

Særlig Betydning for Købstædernes Historie har ogsaa *de lærde Skolers Arkiver*, *Hospitalsarkiverne*, *Kirkeinspektionsarkiverne*, *Købstædernes Overformynderier* til 1869 og *Toldarkiverne*.

For den, der studerer Bygningernes Historie, er *Brandtaksationsprotokollerne* en meget vigtig Kilde. I ældre Tid findes de i Amsarkiverne, senere i Raadstuearkiverne eller for Landbygningernes Vedkommende i en stor Aflevering fra *Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger*. En udførlig Redegørelse for hele dette Materiale findes i *Hans Knudsens* Oversigt i Fortid og Nutid XVI, 200—211, jvnfr. ogsaa *P. Severinsen: En historisk Kilde* (Fortid og Nutid I, 185—188).

Embedslægearkiverne har vel ikke overvældende historisk Interesse, men indeholder dog en Del Stof til Medicinalvæsnets Historie i 1800-Tallet. I *Bygningsinspektørens Arkiv* findes et vigtigt Materiale vedrørende de offentlige Bygninger. Det begynder ca. 1850 og er ordnet saaledes, at al Stoffet om den enkelte Bygning er samlet for sig, saa det er let at udnytte. Endelig maa ogsaa nævnes *Kortsamlingen* og *Samlingen af Pergamentsbreve*.

Paa forskellig Maade har Landsarkivet faaet en Del Ar-

kivalier, som ikke hører hjemme i de almindelige offentlige Arkiver, f. Eks. *Lavsarkiver*, *Foreningsarkiver* eller forskellige smaa *Institutioners Arkiver*. Man bør altid for en Sikkerheds Skyld efterse Registraturerne over disse Smaaarkiver, ligesom man bør undersøge, om der skulde findes noget af Interesse i Arkivets *Manuskriptsamling*, der indeholder et rigt personal- og lokalhistorisk Kildemateriale. Det mere almindelige slægtshistoriske Stof er ordnet i Gruppen: alm. dansk Personalhistorie, mens Arkivalier og Manuskripter vedrørende enkelte Familier og Personer findes i Afdelingen: *Personalia*. Foreløbig er Privatarkiverne ogsaa anbragt her. *Topografien* indeholder det Kildestof vedrørende enkelte Lokalteter, som ikke hører hjemme i de offentlige Arkiver eller i Godsarkiverne. Ofte er det private, som har skænket Arkivalierne til Arkivet.

Landsarkivet for de sønderjydske Landsdele.

Kun den ældste Del af de sønderjyske Embedsarkiver blev i tysk Tid samlet i et Centralarkiv. Det øvrige forblev ude ved Embederne, og det var derfor efter 1920 en vigtig Opgave at faa dette spredte Materiale indsamlet. Kort efter Genforeningen berejste Underarkivar *Hans Knudsen* Nordslesvig for at danne sig et Begreb om, hvor stort Arkivmaterialet var, og i 1923 oprettedes et foreløbigt *Arkivdepot i Aabenraa* med *Frode Gribsvad* som Leder. Det kneb med at blive enig om, hvor det kommende Landsarkiv skulde anbringes, og først efter lange og trange Forhandlinger enedes man om at oprette et *Landsarkiv* i Aabenraa. Det blev bygget af Bygningsinspektør K. Lehn Petersen, Odense, og i 1933 kunde man flytte ind i den nye smukke Bygning i den nordlige Udkant af Aabenraa By (en kort Oversigt over Arkivets Historie er givet af *Frode Gribsvad* i Fortid og Nutid X, 1—20). I de følgende Aar samledes her alle de lokale Embedsarkiver fra Tiden før 1920.

Selvom der egentlig ikke var offentlig Adgang til Arkivdepotet, blev det dog en Del benyttet af Historikere. Men først da Landsarkivet kom i Gang, blev det for Alvor muligt at udnytte det store Materiale til sønderjysk Historie, der findes her. Studiet af nordslesvigsk Lokalhistorie har da ogsaa taget et stærkt Opsving i de senere Aar, og der er

ingen Tvivl om, at Landsarkivet har en stor Del af Æren herfor. Ikke mindst i Aarene før Krigen havde Arkivet et meget stort Antal Besøgende, ogsaa en Del fra Tyskland. Det var de tyske Krav om »Arieattester«, som fik Tyskerne til at efterspore deres sønderjyske Aner. I Femaaret 1941—45 var det aarlige Besøg gennemsnitligt 1355 med et Forbrug af 18645 Arkivalier, mens Antallet af de skriftlige Ekspeditioner beløb sig til 1324.

Landsarkivet i Aabenraa er saaledes langt det yngste af Arkiverne, men alligevel er det det eneste af disse, som har kunnet udsende en trykt Fortegnelse over Indholdet. Den kom i 1944 under Titlen: *Landsarkivet for Sønderjylland. En Oversigt* (Vejledende Arkivregistraturer VI) og er udarbejdet af *Frode Gribsvad* og *Johan Hvidtfeldt*. Der findes her en indgaaende Redegørelse for de enkelte Arkivfunds og for andre Forhold af Interesse for den, der vil benytte det sønderjyske Arkiv, og der er derfor ingen Grund til en nærmere Omtale af dette. I *Troels Finks* og *Johan Hvidtfeldts Vejledning i Studiet af Sønderjyllands Historie* er der foruden en indgaaende Redegørelse for den historiske Litteratur vedrørende Sønderjylland ogsaa givet en samlet Oversigt over det sønderjyske Arkivmateriale, baade her i Landet og i Tyskland. En særlig *Vejledning for sønderjyske Lokalhistorikere*, skrevet af Arkivar *P. Kr. Iversen*, er uundværlig for enhver, der beskæftiger sig med Hjemstavns-historie i Sønderjylland, og vil ligeledes kunne læses med Udbytte af nørrejske Lokalhistorikere. Ogsaa en Del af de i det foregaaende citerede Enkeltafhandlinger har Interesse for sønderjyske Historikere, selvom de administrative Forhold i Nordslesvig paa mange Omraader var forskellige fra Kongerigets.

Museerne.

Selv den, der første Gang giver sig i Lag med et selvstændigt historisk Arbejde, kender den nu almindeligt gennemførte Adskillelse af Levninger og Beretninger og mellem primære og sekundære Kilder. Han ved, hvilket Synspunkt han skal anlægge paa Levninger, og hvor energisk en Kritik, han bør ofre paa Beretningerne, men i Praksis vil disse Problemer sikkert i mange Tilfælde trænges tilbage, og Op-

mærksomheden vil i første Række være rettet paa at skaffe Materiale, der kan belyse det Emne, som tages op til Under-søgelse.

De fleste er vant til at søge Biblioteker og Arkiver og ved paa Forhaand, hvad de kan vente at finde i disse Institutioner. Det er et Tegn paa Historiens Intensivering og Fremskridt, at Arkiverne spiller en stedse større Rolle i Mod-sætning til for nogle Menneskealdre siden, hvor f. Eks. en Forsker som H. F. Rørdam færdedes hjemmevant mellem Bibliotekernes Haandskriftsamlinger og i nogen Grad lod de Kilder, Arkiverne gemte, skøtte sig selv. Det har været vanskeligere for Museerne at faa deres Indhold udnyttet. I første Række skyldes det vel den Omstændighed, at det Stof, de gemte, ikke lod sig anvende paa samme Maade som de skrevne Kilder, enten de nu var førstehaands eller afledede, enten deres Indhold var nyt eller allerede trykt. Men ogsaa Museerne selv har været Aarsag til, at deres Indhold ikke blev brugt i samme Omfang som andre Steder. Man var tilbøjelig til først og fremmest at skabe smukke Udstillinger baade fra forhistorisk Tid og fra Perioden efter Kristendommens Indførelse. Et systematisk Arbejde med Genstandene for at gøre dem tilgængelige for Studier laa derimod de ældre Museer fjernt og kunde heller ikke kræves, fordi deres Ledere var Folk, der havde deres egentlige Arbejde ved Siden af. I de sidste Aar er der imidlertid sket væsentlige Forbedringer i Museernes Forhold. Det sidste Slægtled har bragt en Mængde nyt frem, og det skal nedenfor omtales, hvilken Hjælp de jyske Samlinger kan yde Lokalhistorikeren, idet disse Linier helt forbigaar Landets Hovedsamling Nationalmuseet med dets enkelte Afdelinger.

Museerne uden for København er imidlertid meget forskellige. De fleste har et lokalt afgrænset Omraade og beskæftiger sig med et Stift eller en tilsvarende større Egn som f. Eks. *Aalborg historiske Museum* og *Museet for Koldinghus Len* og samler Minder baade fra forhistorisk og historisk Tid, og fra disse større Samlinger er der jævne Overgange ned til det Museum, der kun har et Sogn og dets tilstødende Distrikter som Virkefelt. Andre Samlinger som »*Den gamle By*« og *Herregaardsmuseet Gammel Estrup* omfatter en bestemt Side af hele Landets Kultur. Det maa

straks bemærkes, at Museernes kvalitative Betydning ikke er afhængig af deres Størrelse. Saaledes har cand. theol. *S. Vestergaard Nielsen* i Aars skabt en meget instruktiv Samling, der indgaaende belyser Forhistorien paa en meget begrænset Egn og derved kaster Lys over Forhold, hvorom Nutiden ikke ad anden Vej kan skaffe sig nogen Viden.

Forinden Historikeren søger til Museerne, bør han skaffe sig nogen Oplysning om, hvad han kan vente at finde i dem. En første Oversigt giver *Chr. Axel Jensen* og *J. S. Møller: Danske kulturhistoriske Museer*, Kbh. 1939, hvori enhver dansk Samling er opført med en kort Angivelse af Indsamlingsomraade, Ledelse, Litteratur m. m. Af den specielle Litteratur kan her kun citeres den nyeste. Fra *Hjørring Museum* og *Herning Museum* foreligger indgaaende Beskrivelser fra 1939 og 1942, og i *Sprog og Kultur*, Bd. 1, 2 og 4, findes Skildringer af *Den antikvariske Samling* i Ribe, af *Svendborg Amts Museum* og af *Ringkøbing Museum*, alle forfattet af Museumsforstander H. P. Hansen med Undtagelse af Beskrivelsen af det fynske Museum, der er skildret af Johannes Olsen. Ogsaa Beskrivelsen af Museerne i Hjørring og Herning foreligger i det nævnte Tidsskrift. »*Den gamle By*« udgiver en Aarbog, og de fleste andre Museer udsender aarligt mindre Beretninger eller giver Meddelelser i Amtsaarbøgerne.

Som en almindelig Regel kan det fremhæves, at Museerne samler paa Genstande som Bibliotekerne paa Bøger, og hvad dermed staar i Forbindelse, og Arkiverne paa de offentlige og private Institutioners og Personligheders skriftlige Efterladenskaber. Vil en Lokalhistoriker gaa i Gang med at skildre sin Hjemstavns Historie, vil han i Lokalmuseets Samlinger finde et rigt Materiale, der belyser Egnens vekslende Bebyggelse i de forskellige Perioder. *Odder Museum* har f. Eks. illustreret Hads Herreds Bebyggelsesforhold paa et Kort, hvor Naale med Hoveder af forskellig Farve anskueliggør de forskellige Fund af Mindesmærker, og særlig Stenalderen og den romerske Jernalder vil i mange Egne af Jylland frembyde saa meget Stof eller saa mange lokale Træk, at det ofte er muligt at faa lidt stedlig Kolorit paa Forhistorien, forudsat at man ofrer den fornødne Tid paa at sætte sig ind i Emnet. I Museernes Montrer og Skabe vil

man kunne finde karakteristiske Genstande fra alle tre Perioder af vor Forhistorie, saa man er i Stand til at give et Billede af Tilstanden paa en given Tid. Vanskeligere kan det være at vise Udviklingen eller med et mere neutralt Navn Ændringen i Egnens Kulturliv, da dette kræver et meget righoldigt Materiale, der ikke findes alle Steder. Her maa man ofte opsøge de større Samlinger og Nationalmuseet for at undersøge, om de skulde eje Ting fra den paa-gældende Egn.

Principielt er der ingen Forskel mellem Udforskningen af de historiske og de forhistoriske Perioder. Paa begge Omraader søger Museerne ved de bevarede, originale Genstande at give et Billede af Fortidens Liv. For den forhistoriske Periode er de som oftest skriffløse Genstande vor eneste Kilde, for den historiske Tid kommer meget andet i Betragtning, og skønt Tingene belyser et meget større Omraade, kan de andre Kilder give en langt bedre Oplysning paa de fleste Punkter, saa Museernes Samlinger vil tit træde noget i Baggrunden for Historikeren. Hans Opgave bliver da at uddrage de Oplysninger fra Fortidens Sager, der ikke er ham tilgængelige ad anden Vej, og at samle det Stof, som baade Arkiver, Biblioteker og Museer giver, verificere det og fremstille det i et Helhedsbillede.

Museerne har deres Sager anbragt dels i de almindeligt tilgængelige Samlinger, hvor Synspunktet for deres Ordning kan være vidt forskelligt, dels paa Magasiner, men Lokalhistorikeren bør ikke standse herved, men ogsaa undersøge Protokollerne over det indsamlede Stof. Ethvert Museum, der ledes efter moderne Principper, har en *Accessionsprotokol*, i hvilken Genstandene indføres under et Løbenummer, efterhaanden som de indkommer til Museet. Her anføres Giver eller Sælger, Genstandens Navn, dens Brugssted og Tilvirkningssted, Størrelse, eventuel Litteratur om Typen og alt andet, der staar i Forbindelse med den, saasom Fundomstændigheder o. a. Da Sagernes Ordning i denne Protokol nødvendigvis maa blive tilfældig, fører de større Museer desuden et Kartotek, hvor Sagerne er ordnet efter saglige Synspunkter, og hvert Blad er om muligt forsynet med et Fotografi af Tingen. Der findes i Jylland og Fyn to Systemer, efter hvilke Museerne ordner deres Kar-

toteker over Samlingerne. Det ene anvendes af Folkemuseet og *Haderslev Amts Museum*, det andet af *Odense Bys offentlige Samlinger* og »*Den gamle By*«. De omfatter kun Genstande fra historisk Tid, idet Sager fra tidligere Perioder kræver andre Synspunkter. Begge er meget lette at finde rundt i, og Museernes Personale staar gerne til Raadighed, hvis man opgiver, hvilke Ønsker man har.

Dette fotografiske *Billedmateriale* staar til Raadighed for dem, der i Studieøjemed vil udnytte Museerne, og vil i mange Tilfælde give Mulighed for at forsyne en Afhandling med et værdifuldt og ikke almindeligt kendt Billedstof, saa man undgaar de Gentagelser af allerede offentliggjorte Fotografier, som man alt for ofte træffer i lokalhistoriske Arbejder. Knyttet til Kartoteket over Samlingernes Indhold træffer man ofte en tilsvarende Billedsamling med Gengivelser af Huse, Voldsteder og andre jordfaste Mindesmærker, som paa samme Maade kan orientere i Stoffet. *Vejle Museum* gennemfører en systematisk Fotografering af Byens Huse og Gader, saa man er i Stand til at danne sig en Forestilling om Bebyggelsens Karakter og skiftende Udseende, en Samling, der i Fremtiden vil blive af overordentlig Værdi.

En særlig Omtale fortjener dette Materiale af *topografiske* og *personalhistoriske* Billeder. Denne Gruppe udnyttes alt for lidt. Det er blevet sagt, at man af et Portræt vil kunne udlæse meget mere om en Person end af en nok saa indgaaende Skildring, men selv om dette maaske er overdrevet, vil et Portræt altid give en historisk Skildring en Kolorit, der ikke kan opnaaes ad anden Vej. Paa samme Maade med de topografiske Billeder. De naive og ofte ubehjælpomme Billeder af Købstæder og Gaarde fra det 18. Aarhundrede og Empiren, paa hvilke man ikke maa anlægge en æstetisk Maalestok, kan give Læseren en meget instruktiv Forestilling om det skildrede Kulturmilieu. Som et Eksempel paa, hvorledes et Billedmateriale kan bruges til at understøtte Skildringen af en Købstads Historie, skal her nævnes Carl Lindberg Nielsen: *Varde Bys Historie* (1942), hvor det er lykkedes Forfatteren at samle en Række Billeder af Byen og dens Borgere, som hidtil ikke har været fremme og forøger Bogens Værdi overordentlig.

Haderslev Amts Museum tager 2 Kr. for en Optagelse og 1 Kr. for et Aftryk, hvis Museet i Forvejen ejer Negativet (Størrelse 9×12 cm). For samme Format beregner Museet for Koldinghus Len 3 Kr. og 3 Kr. yderligere for Reproduktionsretten. »Den gamle By« tager for de samme Billeder 3,50 Kr. for en Optagelse og 0,50 Kr. for et Aftryk, hvis et Negativ foreligger. Aalborg historiske Museum tager 0,75 Kr. for et Aftryk i Størrelsen 9×12 cm og 2,25 Kr. for en Kopi i Størrelsen 12×18 cm. Ogsaa Herning Museum leverer Billeder fra Samlingerne, og de mindre Museer, hvis tekniske Hjælpemidler er smaa, vil i Reglen ogsaa kunne hjælpe Historikeren.

Ved Udnyttelsen af Museernes Indhold maa det erindres, at de enkelte Genstande kan oplyse om mangfoldige Forhold. De saakaldte Mosepotter fra Jernalderen er ikke blot Vidnesbyrd om Tidens keramiske Kultur, men fortæller ogsaa om dens religiøse Forestillinger eller rettere om et enkelt Udslag af dem, og for at tage et Eksempel fra historisk Tid gemmer Folkemuseet en lille Lerdunk, der er optaget fra en Grav paa Fly Kirkegaard syd for Skive. Overtroiske Forestillinger har været Baggrunden for dens Nedsættelse ved Liget, men Krukken fortæller ogsaa om Handelskulturen, idet den er tilvirket i Hellum Herred syd for Aalborg og ved Handel ført til den vestjyske Egn.

Frilandsmuseerne er Museernes Forsøg paa at skrive Historie uden Brug af Bogstaver og Papir. Herning Museums Hedegaard, de sønderjyske Gaarde i Haderslev Amts Museum, Den fynske Landsby og Købstadbygningerne i »Den gamle By« kan alle give Lokalhistorikeren Bidrag til en Skildring af Tilstanden i ældre Tid ved at gøre opmærksom paa Enkeltheder, han ikke vil kunne finde andre Steder. Her som overalt gælder det dog om ikke at forveksle det specielle med det typiske, og en Udnyttelse af dem til en Skildring kræver en indgaaende Fordybelse.

Fremdeles maa det ikke glemmes, at Museerne ikke blot giver Materiale til historiske Skildringer, men ogsaa rummer et rigt Stof, naar det gælder om at illustrere Beskrivelser af ældre Tidens Folkekultur. Vor Bondestands Liv og Virke er rigt oplyst gennem de mange Genstande, vore Museer ejer fra dette Omraade af Danmarks indre Udvik-

ling. Det er imidlertid ganske ejendommeligt, at der hidtil kun har været faa, der har taget deres Egns Karvesnit og anden Folkekunst op til en grundig Behandling.

De jyske Museer er meget forskellige. De er vokset op uafhængigt af hverandre hver med sin Tradition, der sammen med de forskellige Indsamlingsomraader giver dem et vidt forskelligt Udseende. Og paa mange Punkter kan Museernes Indhold være vanskeligere at udnytte end Arkivernes. De kræver større Forudsætninger af deres Benytttere for at være til Gavn for det historiske Studium jævnsides de andre Institutioner. I det foregaaende er kun enkelte Samlinger blevet nævnt. Mange andre kunde med lige saa stor Ret fremdrages. *Sønderborg Museum* rummer rige Minder om Egnen og dens mange, i den danske Historie dybt indgribende Begivenheder, i Vendsyssel er *Hjørring Museum* Centralsamlingen, ligesom Museet for *Thy og Vester Han Herred* er det for Thisted Amt. Saaledes kunde man blive ved hele Halvøen over, hver Egn har sit Museum, der blot ønsker at bruges.